

تقدیم بہ جامعہ عزیز

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

سید علی شایگان

زندگی نامہ ی سیاسی، نوشتہ ہا و سخنرانی ہا

(جلد یکم)

گردآورنده:

احمد شایگان

پتہ: لاہور

لاہور، پاکستان

(پتہ)

پتہ: لاہور

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۱۸۷۱ء تا ۱۸۷۲ء

۲۶	تاریخچه	۲۹	دوره‌های شانزدهم و هفدهم
۳۵۹	روایات تاریخی	۳۷	اصلاح قوانین مطبوعات، انتخابات و حکومتی و نقش زنان و مساجد
۳۶۰	تاریخچه	۳۷	قصر عظمی
۳۶۱	تاریخچه	۳۷	لاجرای گیس، گلشنیان
۳۶۲	تاریخچه	۳۷	دولت زردآوا
۳۵۷	تاریخچه	۳۷	کمیسیون مخصوصی
۳۸۲	تاریخچه	۳۷	قانون کسبیه کارمندان دولت
۳۵۷	تاریخچه	۳۷	سجده‌های کارکنان دولت
۳۵۵	تاریخچه	۳۷	تخصیص در مجلس

فهرست

(جلد یکم)

۳۰۱	مقدمه	۷/۱	استفاده لاجری فرزند العالی
۳۰۸	تاریخچه	۸/۱	تاریخچه دولت زردآوا
۳۱۰	تاریخچه	۲/۳	قصر عظمی و کارمندان دولت
۳۱۲	تاریخچه	۲/۳	گذشتت ملک الشعری بهار
۷	تاریخچه	۲/۳	یادداشت گردآورنده
۳۱۲	تاریخچه	۲/۳	فصل یکم: کودکی
۳۱۳	تاریخچه	۲/۳	مقدمه
۱۷	تاریخچه	۲/۳	گذشت عمر (۱)
۱۸	تاریخچه	۲/۳	فصل دوم: تحصیل و تدریس
۴۳	تاریخچه	۲/۳	تحصیلات در تهران
۴۶	تاریخچه	۲/۳	تحصیلات در خارج کشور
۴۹	تاریخچه	۲/۳	دانشکده‌ی حقوق دانشگاه تهران
۴۹	تاریخچه	۲/۳	گزارش دکتر شایگان
۵۰	تاریخچه	۲/۳	مراسم نصب مجسمه‌ی فردوسی
۵۲	تاریخچه	۲/۳	سخنرانی دهم بهمن ۱۳۱۷
۵۷	تاریخچه	۲/۳	گزارش سالیانه ۱۳۱۸
۵۵	تاریخچه	۲/۳	فصل سوم: دوران تصدی وزارت فرهنگ
۵۹	تاریخچه	۲/۳	وزارت فرهنگ

۶۳	تعلیمات اجباری
۷۱	موضوع ریاست دانشکده‌ی حقوق
۷۱	نخستین کنگره‌ی نویسندگان ایران
۷۲	شرکت شیلات ایران و شوروی
۷۴	انزجار نسبت به دربار
فصل چهارم: خاطرات روز به روز ۲۸/۶/۱ تا ۱۳۲۹/۲/۲	
۷۵	مقدمه
۷۶	گذشت عمر (۲)
فصل پنجم: نهضت ملی شدن نفت (۱)	
۳۱۷	مقدمه
۳۱۸	تاریخ و کیفیت نفوذ انگلیس
۳۱۹	تغییر سلسله
۳۲۰	تغییر اوضاع ایران پس از شهریور ۱۳۲۰
۳۲۲	تشکیل جبهه‌ی ملی
۳۲۲	دوره‌ی چهاردهم و مسئله‌ی نفت
۳۲۵	وقایع آذربایجان
۳۲۹	انتخابات دوره‌ی شانزدهم
۳۳۱	تحصن در دربار
۳۳۸	تشکیل جبهه‌ی ملی
۳۳۹	انتخابات اولین مجلس سنای ایران
۳۴۴	قتل هژیر و ابطال انتخابات مجلس ۱۶
۳۴۵	مسافرت شاه به آمریکا
۳۴۵	تجدید انتخابات تهران برای دوره‌ی شانزدهم
۳۴۹	مرام جبهه‌ی ملی
۳۵۰	آزادی انتخابات
۳۵۲	آزادی مطبوعات
۳۵۳	محدود کردن حکومت نظامی
۳۵۵	مجلس ساختگی مؤسسان
۳۵۷	اجرای قانون اساسی

۳۵۹	دوره‌ی شانزدهم مجلس
۳۶۰	اصلاح قوانین مطبوعات، انتخابات و حکومت نظامی
۳۶۱	قتل دهقان
۳۶۲	لایحه‌ی گس-گلشایان
۳۶۷	دولت رزم‌آرا
۳۷۰	کمیسیون مخصوص نفت
۳۸۲	قانون تصفیه‌ی کارمندان دولت
۳۸۷	نتیجه‌ی کار کمیسیون نفت
۳۹۹	تحصن در مجلس
فصل ششم: نهضت ملی شدن نفت (۱)	
۴۰۱	استرداد لایحه‌ی قرارداد الحاقی
۴۰۸	مخالفت با دولت رزم‌آرا
۴۱۰	متن پیشنهاد قانون ملی شدن نفت
۴۱۱	درگذشت ملک‌الشعراى بهار
۴۱۲	نخست وزیرى دکتر مصدق
۴۱۲	هیأت مختلط برای نظارت بر ملی شدن نفت
۴۱۳	هیأت انگلیسی جاکسون
۴۱۷	مسافرت به لاهه
۴۲۵	سفر اورل هریمن به عنون فرستاده‌ی مخصوص ترومن به تهران
۴۲۵	هیأت استوکس
۴۲۶	شورای امنیت سازمان ملل در نیویورک
۴۲۹	مجلس هفدهم
۴۳۰	سوء قصد به دکتر فاطمی
۴۳۰	بانک بین‌الملل
۴۳۵	دیوان دادرسی لاهه
۴۴۲	ماجرای ریاست مجلس
۴۴۳	قیام ۳۰ تیر ۱۳۳۱
۴۴۹	فاجعه‌ی سی‌ام تیر
۴۵۹	گزارش‌های جراید درباره‌ی ۳۰ تیر
۴۶۴	لایحه‌ی اختیارات

۴۶۵	انتخابات ریاست مجلس
۴۶۵	قطع رابطه با انگلستان
۴۶۶	انحلال مجلس سنا
۴۶۷	هیأت مختلط نفت
۴۷۳	قانون انتخابات
۴۷۴	مخالفت با دکتر مصدق و خروج عده‌ای از صف ملیون
۴۷۷	لایحه‌ی اختیارات یک‌ساله‌ی دکتر مصدق
۴۸۲	دفاعیه‌ی دکتر شایگان از لایحه‌ی اختیارات
۵۱۱	آخرین رایزنی‌های نفت
۵۱۳	توطئه‌ی نهم اسفند ۱۳۳۱
۵۱۹	گزارش هیئت ۸ نفره حل اختلاف
۵۲۱	فراکسیون‌های نوظهور
۵۲۲	آغاز سال نو
۵۲۳	قتل سرتیپ افشارطوس
۵۲۴	تشکیل مجدد جلسات مجلس شورای ملی
۵۲۵	سالگرد روز خلع ید
۵۲۵	انتخاب رئیس مجلس
۵۲۵	استیضاح دکتر مصدق
۵۲۶	رفراندوم
۵۲۷	سالگرد سی‌ام تیر
۵۳۹	اجرای رفراندوم برای انحلال مجلس هفدهم
۵۴۳	کودتای ۲۵ مرداد و فرار شاه
۵۴۴	انحلال مجلس و میتینگ ۲۵ مرداد
۵۵۵	نمایه
	(جلد دوم)
	فصل هفتم: کودتای ۲۸ مرداد
۹	۲۸ مرداد
۱۳	از خاطرات دکتر سیدعلی شایگان
۱۵	نوشته‌هایی از دیگران

۱۶	مصاحبه با دکتر شایگان (۱۳۵۸)
	فصل هشتم: زندان و دفاعیات
۲۱	مقدمه
۲۲	در دادگاه مصدق به عنوان گواه (۱۳۳۲/۹/۲۲)
۳۶	عید نوروز ۱۳۳۳
۳۷	آزادی موقت
۳۸	بازداشت مجدد
۴۴	اولین جلسه‌ی محاکمه‌ی دکتر شایگان، دکتر فاطمی، و مهندس رضوی
۵۴	دومین جلسه‌ی محاکمه‌ی دکتر شایگان، مهندس رضوی، و دکتر فاطمی
۶۱	سومین جلسه‌ی محاکمه‌ی دکتر شایگان، مهندس رضوی، و دکتر فاطمی
۶۸	چهارمین جلسه‌ی محاکمه‌ی مهندس رضوی، دکتر شایگان، و دکتر فاطمی
۷۷	سری شدن دادگاه
۷۸	آخرین جلسه‌ی دادگاه و اعلام رأی ۱۳۳۳/۷/۱۷
۷۹	متن رأی دادگاه بدوی
۸۳	حکم دادگاه تجدیدنظر به خط دکتر شایگان
۸۴	فرجام دکتر فاطمی، دکتر شایگان، مهندس رضوی
۸۶	تیرباران دکتر فاطمی
۸۷	منتظر خدمت شدن دکتر شایگان و مهندس رضوی
۸۸	وصیت‌نامه‌ی کریم پورشیرازی
۸۹	آزادی از زندان
۹۰	متن کیفرخواست دادستان ارتش علیه دکتر فاطمی، دکتر شایگان، و مهندس رضوی
۱۰۸	ترجمه‌ی کتاب «امیدهای نو» (برتراند راسل) در زندان
	فصل نهم: تبعید در خارج کشور ۱۳۳۷ تا ۱۳۵۷
۱۱۵	عزیمت به فرانسه و امریکا
۱۱۸	سازمان‌های جبهه‌ی ملی ایران در امریکا
۱۱۸	پیشنهاد همکاری از سوی دکتر بقایی
۱۱۹	جبهه‌ی ملی دوم و سوم
۱۲۰	سازمان ملل متحد
۱۲۶	پیام به شورای عالی جبهه‌ی ملی ایران در اروپا

۱۲۷	سازمان‌های جبهه‌ی ملی ایران در اروپا
۱۲۹	باختر امروز دوره‌ی چهارم (در اروپا)
۱۴۵	مفاد آیین‌نامه‌ی دومین کنگره‌ی جبهه‌ی ملی ایران در امریکا
۱۴۷	رشد جدال‌های درونی جبهه‌ی ملی ایران در امریکا
۱۵۲	باختر امروز (دوره‌ی سوم) و جبهه‌ی ملی ایران در تبعید
۱۶۵	نامه‌ی شایگان به دکتر مصدق
۱۶۷	نامه‌ی دکتر مصدق در جواب نامه‌ی دکتر شایگان
۱۶۸	نامه‌ی دکتر مصدق به سازمان اروپایی جبهه‌ی ملی ایران
۱۷۰	پیام شایگان به کنگره‌ی ملی ایران در اروپا
۱۷۲	نامه‌ی دکتر علی امین به دکتر شایگان
۱۷۳	نظر جامعه‌ی سوسیالیست‌های ایرانی در اروپا
۱۷۴	اعلامیه‌ی دکتر شایگان به مناسبت ۲۹ اسفند
۱۷۷	تشکیل سازمان‌های جبهه‌ی ملی ایران در خارج از کشور
۱۷۹	دوره‌ی چهارم باختر امروز در خاورمیانه
فصل دهم: قیام ۲۲ بهمن	
۱۸۶	پرواز به ایران
۱۸۷	دیدار با آیت‌الله خمینی
۱۸۷	گفت‌وگو با روزنامه‌ی کیهان
۱۹۳	بازگشت به صدر اسلام
۱۹۴	مصاحبه‌ی آیت‌الله شریعتمداری درباره‌ی دکتر شایگان
۱۹۷	پاسخ به مصاحبه‌ی آیت‌الله شریعتمداری
۲۰۱	بزرگداشت دکتر مصدق (۱۴ اسفند ۱۳۵۷) در احمدآباد
۲۰۸	قانون اساسی
۲۰۹	صدمین سال زادروز دکتر مصدق
۲۱۱	عزیمت به امریکا
۲۱۳	مراجعت به ایران
۲۱۷	سی‌ام تیر
۲۲۰	آخرین تلاش‌ها
۲۱۳	پیوست یکم: اشعار
۲۴۵	پیوست دوم: قانون تعلیمات اجتماعی

۲۵۷	پیوست سوم: محاکمه‌ی دکتر بقایی
۲۹۰	پیوست چهارم: حزب توده‌ی ایران
۳۰۸	پیوست پنجم: علامه‌ی قزوینی
۳۱۷	پیوست ششم: جمعیت آزادگان و مبارز
۳۲۱	پیوست هفتم: مکاتبات با دیگران
۳۶۰	پیوست هشتم: برخی تألیفات و ترجمه‌های دکتر شایگان
۳۶۰	تعلیم و تربیت
۳۶۳	تنازع بقا
۳۶۸	مرگ شاتوبریان
۳۷۰	بین جن بر ساحل زن
۳۷۳	سعادت چیست؟
۳۷۵	خواب برای چیست؟
۳۷۹	آزادی تعلیم
۳۸۲	زنان تاریخی کورنلی
۳۸۷	پانزدهمین دوره‌ی اجلاس هیئت جامعه‌ی ملل
۳۹۴	تمدن دوره‌ی اسلامی ایران
۳۹۷	تأثیر راه‌آهن در ترقی کشور
۴۰۹	ایران باید به دست ایرانی اداره شود
۴۲۳	ملیت
۴۲۹	کتاب مقدمه حقوق مدنی ایران
۴۳۳	پیوست نهم: اسناد سفارت سابق امریکا در ایران
۴۶۳	پیوست دهم: نامه‌های دکتر محمد مصدق
۵۱۶	پیوست یازدهم: روزشمار
۵۳۳	شجره‌نامه
۵۳۵	عکس‌ها
۵۴۹	نمایه

۷۵۲ سازمان های جهانی ملی ایران در اروپا ... رولف پتس، جیمس جی. وود، تشارلز ...

۶۶۲ ناخبر امروز (دوره چهارم (در اروپا)) ... ناپولا زهومی، پیر پیر لوچ، تشارلز ...

۸۰۶ مفاد این نامی دومین کنفرانس جهانی ملی ایران در انگلیس و فرانسه ... پیر پیر لوچ، تشارلز ...

۷۱۶ رشد خاندان های دورانی جهانی ملی ایران در انگلیس و فرانسه ... پیر پیر لوچ، تشارلز ...

۱۲۲ ناخبر امروز (دوره سوم) و جهانی ملی ایران در انگلیس و فرانسه ... پیر پیر لوچ، تشارلز ...

۶۶۲ نامی شایگان به دکتر مصدق ... دکتر شایگان ...

۶۶۲ نامی دکتر مصدق در جواب نامی دکتر شایگان ... دکتر شایگان ...

۶۶۲ نامی دکتر مصدق به سازمان اروپایی جهانی ملی ایران ... دکتر شایگان ...

۸۹۲ پیام شایگان به کنفرانس ملی ایران در اروپا ... دکتر شایگان ...

۶۷۲ نامی دکتر علی امین به دکتر شایگان ... دکتر شایگان ...

۶۶۶ نظر جامعه ای بر سیاست های ایرانی در اروپا ... دکتر شایگان ...

۵۷۶ اعلامیه دکتر شایگان به مناسبت ۲۹ اسفند ... دکتر شایگان ...

۶۷۶ تشکیل سازمان های جهانی ملی ایران در خارج از کشور ... دکتر شایگان ...

۶۸۶ دوره چهارم ناخبر امروز در خارج از کشور ... دکتر شایگان ...

۸۸۶ فصل دوم، رقم ۲۱، ضمن ... دکتر شایگان ...

۶۶۲ روزگار به ایران ... دکتر شایگان ...

۶۰۶ دیدار با آیدالله خمینی ... دکتر شایگان ...

۶۶۶ گفتگو با دکتر شایگان ... دکتر شایگان ...

۶۶۶ بازگشت به عصر اسلام ... دکتر شایگان ...

۶۶۶ مصاحبه ای با دکتر شایگان ... دکتر شایگان ...

۶۶۶ پاسخ به مصاحبه ای با دکتر شایگان ... دکتر شایگان ...

۶۶۶ برگزیده دکتر مصدق (۱۳۵۷ اسفند) ... دکتر شایگان ...

۶۱۵ قانون اساسی ... دکتر شایگان ...

۶۶۵ صدمین سال زادروز دکتر مصدق ... دکتر شایگان ...

۵۶۵ عزیمت به آمریکا ... دکتر شایگان ...

۶۶۵ مناسبت به ایران ... دکتر شایگان ...

۶۶۵ مراسم ... دکتر شایگان ...

۶۶۵ آفرین ... دکتر شایگان ...

۶۶۵ بیوست یکم اشعار ... دکتر شایگان ...

۶۶۵ بیوست دوم قانون اساسی اجتهادی ... دکتر شایگان ...

در جوانی به رابطه خانوادگی ملکی ای که در کتان (قسم با و مرند) و تشدید کافه عربی
 در برون دکان از دعوت بلوک کمین به رابطه یک فرسخ در جنوب غربی سعادت آباد در راه
 شیراز به اصطلاح تقریباً در بیست فرسخی شیراز دانسته یا دختر یکی از مالکین آن خانه
 نام علی خان از تواج کرده و او را به شیراز که ممکن دانسی او بوده آورده است. مازوم
 فقط یک خواهر داشت که با شکر الله خان از مالکین بکان از تواج کرده و در همان ده
 سکونت اختیار نموده بود.

فصل یکم

کودکی

مقدمه

۲۹ روز از کودتای ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ گذشته بود. روز ۲۶ شهریور آن سال دکتر شایگان
 در بازداشتگاه لشکر ۲ زرهی (سلطنت آباد شمیران) شروع به نگارش این نوشته کرد.
 «گذشت عمر» از چند لحاظ قابل توجه است، نخست این که وی اطمینان چندانی نداشته
 که از آن زندان جان سالم به در برد و خواسته است در آخرین لحظات عمر خاطراتش را
 برای آیندگان به یادگار باقی گذارد. دیگر این که به رغم جو پس از کودتا و اضطراب
 حاکم بر همگان، ناراحتی در باب همسر و اعضای خانواده، محیط خشن بازداشتگاه، و به
 طور کلی سرنوشت ناروشنی که در انتظار ایران بود، وی آرامش و خونسردی خود را
 کاملاً حفظ می کرد و به اطرافیان و همسر و فرزندان دلداری می داد- این نکته را دکتر
 فاطمی نیز پیش از اعدام به اطرافیان یادآور شده بود.^۱
 دکتر شایگان دو بار تحت عنوان «گذشت عمر» به نوشتن خاطرات خویش پرداخت.
 بار دوم همین مطلب است که در زندان نوشته شده است. بار اول یادداشت های روزانه او
 در سال های ۱۳۲۸ و ۱۳۲۹ است، که در فصل چهارم آن را آورده ایم.

احمد شایگان

۱. محمد ترکمان، به یاد شهید دکتر حسین فاطمی، نشر هزاران، چاپ اول ۱۳۷۴.